

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЯК МОЖЛИВИЙ ШЛЯХ ПОБУДОВИ НА УКРАЇНІ ПРОГРЕСИВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті досліджено тенденції та перспективи розвитку екологічного менеджменту, екологічного моніторингу та стан впровадження міжнародних стандартів серії ISO 14000. Визначено, що розроблені міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту отримують незначне розповсюдження в Україні. Доведено, що ефективне екологічне управління можливе лише за умов наявності надійної системи екологічного моніторингу, яка в свою чергу, у системі управління навколишнім середовищем (Міжнародні стандарти серії ISO 14000), є її основою та головним інструментом. У ході дослідження також доведено, що на сьогодні міжнародні стандарти ISO 14000 дають можливість створити таку систему управління, в рамках якої співпадають пріоритети екологічних, економічних та соціальних завдань для забезпечення та стабілізації сталого розвитку. Наведено системне уявлення про законодавчий зв'язок між проблемними ситуаціями та їх наслідками залежно від джерела виникнення загроз. Обґрунтовано необхідність впровадження міжнародних стандартів та екологічного моніторингу, як можливого шляху побудови на Україні прогресивного екологічного менеджменту.

Ключові слова: еколого-соціально-економічний стійкий розвиток; екологічний менеджмент; міжнародні стандарти; серії ISO 14000; національний стандарт; системи управління навколишнім середовищем; екологічний моніторинг.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Починаючи з 60-х років минулого століття прогресивне людство почало розуміти, що вирішення нагальних глобальних проблем, в першу чергу довкілля та його безпеки потребує об'єднання міжнародних зусиль і є життєвою необхідністю.

Всесвітній саміт ООН зі сталого розвитку (міжурядовий, неурядовий і науковий форум) у 2002 році підтвердив прихильність усього світового співтовариства ідеям сталого розвитку, в основі яких триєдина концепція еколого-соціально-економічного стійкого розвитку. Екологічні складові визначено невід'ємними частинами людського розвитку. Наука в поєднанні з практикою довела, що існує реальний взаємозв'язок між різними видами економічної діяльності та їхніми екологічними наслідками. Це дає нам можливість розробки випереджувальної політики як такої, що зможе забезпечувати відвернення або реальне зменшення шкідливого впливу на довкілля (повітря, воду, ґрунт, рослинний та тваринний світ).

Принцип сімнадцятий Декларації про навколишнє середовище та розвиток (Ріо-де-Жанейро, червень 1992 рік) (далі – Декларації) визначив, що оцінювання впливу на довкілля, здійснюване стосовно пропонувананих видів діяльності, які, як передбачається, можуть мати значний шкідливий вплив на довкілля, підлягають розгляду компетентним органом державної влади і є одним із інструментів державної екологічної політики.

Формулювання екологічної політики є непростим процесом, який відбувається за участі представників законодавчої і виконавчої гілок влади, асоціацій бізнесових кіл, вчених, громадськості і завершується прийняттям відповідних законів, стратегій, тощо. При цьому враховуються вимоги міжнародних ратифікованих угод та інших зобов'язань відповідно до національного законодавства. В цьому процесі найважливішим моментом для усіх його учасників має бути розуміння, що наступне впровадження екологічної політики повинно здійснюватись на мікрорівні – на кожному підприємстві або будь-якому іншому об'єкті, що впливає на стан довкілля. Саме тому, коли прийняті цілі та завдання визначеної екологічної політики будуть сприйматись справедливими і реальними на всіх рівнях влади та виробництва, можливим буде прогнозування її прийнятності та дотримання. Кінцевий успіх цієї політики залежить, значною мірою, від наявності консенсусу, а також правильно обраної стратегії розвитку, зокрема нормативно-правової бази, розподілу владних функцій, інструментів регулювання і примусового впровадження, а також наявності екологічного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями екологічного менеджменту займалися такі вітчизняні науковці, як Галушкіна Т. П., Главинська Л. Т., Лебедевич С. І., Макаров С. В., Момот А. І., Навроцький В. М., Огородник М. М., Пахомова Н. В., Сапга Н. Н. та інші. Проте недостатньо дослідженим залишається питання впровадження міжнародних стандартів та

екологічного моніторингу, як складових екологічного менеджменту. А враховуючи той факт, що в Україні екологічний менеджмент був прийнятий як національний стандарт ДСТУ-ISO 14000-97 в 1998 році відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 14000, проте розповсюджувався він незначними темпами шляхом отримання відповідного сертифікату. А також те, що наразі додержання введеного в дію в Україні стандарту ДСТУ-ISO 14000-97 «Настанови з управління навколишнім середовищем» (заміненого ДСТУ ISO 14001–2006), на жаль, є добровільним, необов'язковим та законодавчо незакріпленим. Статтю присвячено саме обґрунтуванню необхідності впровадження міжнародних стандартів та екологічного моніторингу, в контексті забезпечення побудови на Україні прогресивного екологічного менеджменту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження міжнародних стандартів та екологічного моніторингу як можливого шляху побудови на Україні прогресивного екологічного менеджменту, в рамках якого співпадають пріоритети екологічних, економічних та соціальних завдань для забезпечення та стабілізації сталого розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Екологічний менеджмент створювався у країнах з ринковою економікою для досягнення паритету між економічними інтересами виробника та еколого-соціальними потребами суспільства. Його створювали, як екологічну обґрунтовану систему ринкового управління довіллям, з метою створення нового концептуального підходу (нової концепції) до виробничої діяльності.

Найбільш значною природоохоронною ініціативою міжнародного значення безумовно стала розробка і впровадження серії міжнародних стандартів ISO 14000 систем екологічного менеджменту на підприємствах і в компаніях.

Стандарти на системи екологічного менеджменту вперше з'явилися у 1992 році як ініціатива англійських промисловців, що зіткнулися із необхідністю пошуку адекватних управлінських рішень у зв'язку із значним посиленням вимог природоохоронного законодавства. Це був стандарт BS 7750, який і став основою для розробки міжнародної серії стандартів ISO 14000, опублікованої у 1994 році Міжнародною організацією по стандартизації ISO. Станом на 2010 рік ISO 14000 вже застосовували 223 049 організацій у 159 країнах світу. Стандарти ISO 14000 – це низка (сімейство стандартів) пов'язаних з навколишнім середовищем, метою яких є, зокрема, надання допомоги суб'єктам господарювання (організаціям) мінімізувати негативний вплив на довкілля, а також забезпечити дотримання законодавчої та нормативно-правової бази стосовно екологічних вимог, вимоги ISO 14000 – невід'ємна складова системи екологічного менеджменту і аудиту ЄС (EMAS). Вони узагальнили найбільш прогресивні практики, що використовуються з метою збору, аналізу та надання інформації з питань екології. На відміну від попередніх примусових норм і правил в основу ISO 14000 покладено добровільний підхід, заснований на ринкових механізмах екологічного регулювання у виробництві. До вказаної серії стандартів ISO 14000 входять:

ISO 14001 – Системи екологічного менеджменту. Вимоги та настанови щодо застосування;

ISO 14004 – Системи екологічного менеджменту. Керівні настанови по принципах, системах та методах забезпечення функціонування;

ISO 14015 – Екологічний менеджмент. Екологічна оцінка майданчиків і організацій;

ISO 14020 – Екологічні маркування та декларації. Основні принципи;

ISO 14031 – Управління навколишнім середовищем. Оцінювання екологічної ефективності;

ISO 14040 – Управління навколишнім середовищем. Оцінка життєвого циклу. Принципи і структура.

ISO 14050 – Управління навколишнім середовищем. Словник.

ISO 14062 – Екологічний менеджмент. Інтегрування екологічних аспектів у проектування та розроблення продукції;

ISO 14063 – Екологічний менеджмент. Обмін екологічною інформацією. Рекомендації та приклади;

ISO 14064 – Вимір, кількісне вимірювання і зменшення викидів парникових газів.

Міжнародні стандарти серії ISO 14000 систем екологічного менеджменту (далі – СЕМ) – зокрема, ISO 14001-2004 (Національний стандарт України «Системи екологічного керування» ДСТУ ISO 14001:2006) встановлюють вимоги щодо запровадження організаціями методики регулярного моніторингу та вимірювання основних процесів і робіт, які можуть мати суттєвий вплив на довкілля, тощо. Використання стандартів, дія яких поширюється на управління довіллям має на меті озброїти організації елементами ефективної СЕМ, які могли б скласти єдине ціле із загальною системою управління. Це може допомогти організаціям досягти як екологічних, так і економічних цілей. Стандарти серії ISO 14000 не передбачають створення нетарифних торгових бар'єрів і розширення чи зміну правових зобов'язань. Вони виставляють вимоги до СЕМ і можуть використовуватись в організаціях всіх типів і масштабів діяльності з урахуванням географічних, культурних та соціальних відмінностей.

Згідно з міжнародними стандартами ISO 14001, система екологічного менеджменту – це частина загальної системи менеджменту, що включає в себе організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів, реалізації і вдосконалення екологічної політики, її цілей і завдань.

Стандарт ISO 14001-2004 є базовим, містить опис елементів системи управління навколишнім середовищем і практичні поради щодо впровадження такої системи. Головним призначенням цього стандарту є надання організаціям допомоги у впровадженні або вдосконаленні системи управління навколишнім середовищем. Це призначення відповідає принципу сталого розвитку і цілям різних культурних, соціальних, економічних та інших структур. Тільки цей стандарт містить вимоги, відповідно до яких можна проводити об'єктивний аудит системи для цілей сертифікації/реєстрації або для цілей самодекларації.

Екологічний менеджмент – це система, за допомогою якої здійснюється управління тими видами діяльності підприємств, які завдають або потенційно можуть завдати шкоди довкіллю; це тип управління, принципово-орієнтований на формування і розвиток екологічного виробництва й екологічної культури,

життєдіяльності людини, який побудований на соціально-економічному і соціально-психологічному мотивуванні гармонії взаємин людини з природою.

Слід зауважити, що однією із головних рис системи екологічного менеджменту є те, що вона впроваджується на добровільних засадах, за ініціативи самого суб'єкта господарювання. Декларуючи власну екологічну політику і впроваджуючи її на практиці через систему екологічного менеджменту, підприємство ліквідує формалізм, адміністративно-регульованої природоохоронної діяльності, а його екологічно спрямована діяльність перестає бути примусовим додатком до основної діяльності і немає суперечити національним стандартам природоохоронної діяльності. Враховуючи зростаюче значення екологічного менеджменту, його розробка і впровадження відбувається за чітко визначеними стадіями та в певній послідовності.

В Україні екологічний менеджмент був прийнятий як національний стандарт ДСТУ-ISO 14000-97 в 1998 році відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 14000. Проте розповсюджувався він незначними темпами шляхом отримання відповідного сертифікату. Наразі додержання введеного в дію в Україні стандарту ДСТУ-ISO 14000-97 «Настанови з управління навколишнім середовищем» (заміненого ДСТУ ISO 14001-2006 [1]), на жаль, є добровільним, не обов'язковим та законодавчо незакріпленим.

Розроблені міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту отримують незначне розповсюдження в Україні. Великою мірою це обумовлено проблемами в українській економіці. Водночас впровадження стандартів ISO 14000 є необхідним як для держави, так і для окремого підприємства, насамперед у зв'язку з потребою приведення нормативно-правової бази України у відповідність з міжнародними нормами, а також впровадження нових економічних і організаційно-управлінських механізмів управління якістю навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки нашої держави.

Українському бізнесу треба врахувати взяті міжнародні зобов'язання України – відповідно до Угоди про співпрацю України з ЄС, зокрема імплементації нормативно-правової бази та стандартів ЄС, розрахованої на 5 років. До того ж, Європейське Економічне Співтовариство оголосило про свій намір допускати на ринок країн співдружності тільки ISO – сертифіковані компанії. Це буде однією із необхідних умов маркетингу продукції на міжнародних ринках.

Можливо, це шлях для побудови в Україні дійсно прогресивного та ефективного екологічного менеджменту і екологічного моніторингу, які будуть спиратись на:

- створений на кожному підприємстві, яке завдає або потенційно може завдати шкоди довкіллю, екологічний менеджмент відповідно до міжнародних або національних стандартів адаптованих з міжнародними;
- документовану та задекларовану екологічну політику, яка однозначно та безумовно впроваджується чи реалізується.

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» передбачено закладання базису на довгостроковий комплексний всебічний соціо-еколого-економічний розвиток з врахуванням наслідків для майбутніх поколінь. Це зумовило підвищення зацікавленості науковців до наукового обґрунтування територіальної організації еколого-економічного комплексу, впливу на

довкілля, та визначення збитків від його забруднення, розширення науково-дослідної природоохоронної роботи, вдосконалення системи екологічного моніторингу, тощо.

Відповідно до третього та четвертого принципів, досягнення сталого розвитку можливе за умови забезпечення охорони довкілля як невід'ємної частини процесу розвитку. А право на розвиток повинно реалізовуватись при обов'язковому врахуванні сучасних потреб теперішніх поколінь і справедливого задоволення його потреб майбутніх поколінь.

Восьмий та десятий принципи Декларації чітко визначили один із шляхів чи напрямів досягнення сталого розвитку – держави повинні зменшувати кількість нестабільних моделей виробництва та споживання, а екологічні проблеми найкраще вирішувати за участю всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні. При цьому потрібна прозорість усіх процесів, обізнаність громадян, судовий захист в разі потреби відшкодування збитків, нанесених довкіллю.

Екологічна безпека є основною передумовою сталого розвитку окремої території, регіону або держави. Вирішення тільки цієї задачі потребує від інституційних органів створення економічного механізму, що стимулюватиме раціональне ефективне використання природних ресурсів і забезпечення вимог охорони довкілля. На це повинна бути направлена постійна та узгоджена робота влади, науки, бізнесу та широкої громадськості.

У процесі функціонування усіх без виключення галузей економіки України неодмінно створюються продукти та відходи виробництва, що впливають на стан довкілля або забруднюють його. Відбуваються інтенсивні антропогенні зміни природно-ресурсного потенціалу країни, а домінування відомчих інтересів призводить до продовження роботи застарілих основних фондів та технологій, яким притаманне ресурсномістке виробництво та марнотратство природних ресурсів. Разом з недосконалим нормативно-правовим екологічним регулюванням це створило ресурсно-екологічну загрозу, як складову нашої національної безпеки і створює обмеження для функціонування та сталого розвитку економіки України. Перехід України на модель сталого розвитку, що передбачає комплексний соціо-еколого-економічний розвиток вимагає створення системи управління природоохоронною діяльністю і екологічною безпекою на кращому рівні світового досвіду. Така система має бути пов'язаною з загальною структурою світового економічного простору і охоплювати всі питання в комплексі з довкіллям, виробництвом та суспільством. На сьогодні міжнародні стандарти ISO 14000 дають можливість створити таку систему управління, в рамках якої співпадають пріоритети екологічних, економічних та соціальних завдань для забезпечення та стабілізації сталого розвитку.

Економічне зростання суспільства має оптимально узгоджуватись з розв'язанням екологічних і соціальних проблем, уникаючи дисбалансу між ними. Тому, ще одним із важливих і, безумовно, пріоритетних напрямків науково-дослідної роботи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, визначено енергетичний сектор.

Величезні витрати енергетичних і природних ресурсів у промисловості, сільському господарстві, промислово-міських агломераціях з урахуванням впливу

глобальних змін клімату, зростання цін на енергоресурси, забруднення навколишнього середовища, останні події у сфері взаємовідносин України з Росією виводять на перший план питання забезпечення енергетичної безпеки нашої країни.

Зважаючи на те, що базисом української енергетики на сьогодні є невідновлювальні джерела енергії, головною властивістю яких є обмеженість та вичерпність власних ресурсів, внаслідок чого вони не можуть бути гарантією сталого розвитку енергетики в довгостроковій перспективі, та беручи до уваги той аспект, що їх використання є однією з найголовніших причин кризового стану навколишнього середовища, постає необхідність розвитку саме відновлювальної енергетики (далі – ВЕ), у тому числі як ключового елементу впливу на енергетичну безпеку України.

Позитивний досвід впровадження об'єктів ВЕ підтверджує наявність синергійного ефекту від застосування технологій виробництва енергії з відновлювальних джерел. Крім позитивних економічних та еко-

логічних ефектів для економіки країни, отримується і соціальний ефект, так, зменшується необхідність в інвестиціях в охорону здоров'я майбутніх поколінь та збільшується кількість робочих місць з новими найсучаснішими технологіями та безпечних для здоров'я, як персоналу, так і навколишнього середовища.

Таким чином, формується ланцюг якісних показників соціо-еколого-економічного розвитку, що є основою безперервного, довготривалого, екологічно раціонального розвитку суспільства і не суперечить інтересам майбутніх поколінь. У 2012 р. на Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20», що присвячена 20-річчю заснування «Саміту землі», обговорювалися проблеми захисту навколишнього середовища, а саме: водних ресурсів, флори та фауни, забруднення повітря, розташування деяких ядерних об'єктів. У таблиці 1 викладено системне уявлення про закономірний зв'язок між проблемними ситуаціями та їх наслідками залежно від джерела виникнення загроз [2, с. 28].

Таблиця 1

Класифікація проблемних ситуацій та їх наслідків за джерелом виникнення загроз

Джерело загроз	Проблемна ситуація	Наслідки
Вплив екологічних чинників (чинники середовища)	Виснаження і скорочення запасів природних ресурсів	Зниження / припинення виробничої діяльності підприємств-природокористувачів, втрата робочих місць, зниження темпів економічного зростання тощо
	Погіршення якості навколишнього середовища та, як наслідок, стану здоров'я людини	Підвищення захворюваності, що зумовлена екологічними чинниками, зростання витрат на медичні програми і соціальні трансферти, втрата робочих місць, скорочення надходжень податків до бюджетів усіх рівнів, зміна умов проживання тощо
Вплив сучасних технічних систем і виробничих процесів	Збільшення техногенного навантаження через розвиток додаткової інфраструктури	Погіршення якості навколишнього середовища, зниження асиміляційної здатності екосистеми території, погіршення умов проживання населення, економічні втрати від зниження темпів обсягу ВВП, економічних збитків від забруднення навколишнього середовища і погіршення стану здоров'я населення тощо
	Те ж в результаті зростання масштабів виробництва / ресурсовиснажливе, низькотехнологічне виробництво	Те ж плюс зниження доходів бюджетів від втрати ринкової вартості території, обмеження доступу до біоресурсів, порушення міжгалузевої кооперації та територіальних зв'язків, зростання енергоємності ВВП тощо
	Зростання кількості і масштабів техногенних аварій	Погіршення якості навколишнього середовища та умов проживання, економічні збитки від забруднення навколишнього середовища і погіршення стану здоров'я населення, зниження ефективності виробництв через підвищення рівня витрат на компенсаційні виплати та витрат на ліквідацію наслідків, відновлення тощо

Негативні наслідки впливу екологічних чинників на соціально-економічні умови виявляються у зниженні або припиненні виробничої діяльності підприємств-природокористувачів, втраті робочих місць, зниженні темпів економічного зростання, підвищенні захворюваності, зростанні витрат на медичні програми і соціальні трансферти, скороченні надходжень податків до бюджетів усіх рівнів, зміні умов проживання.

Погіршення якості навколишнього середовища та умов проживання, крім того, що призводить до економічних збитків від забруднення навколишнього середовища і погіршення стану здоров'я населення, знижує ефективність виробництв, через підвищення рівня витрат на компенсаційні виплати та витрат на ліквідацію наслідків, відновлення первісного стану тощо.

Наслідки впливу сучасних технічних систем і виробничих процесів полягають у погіршенні якості навколишнього середовища, зниженні асиміляційної здатності екосистеми території, погіршенні умов проживання населення; наявні економічні втрати від зниження темпів обсягу ВВП, економічні збитки від забруднення навколишнього середовища і погіршення стану здоров'я населення, знижуються доходи бюджетів від втрати ринкової вартості території та її інвестиційної привабливості, обмежується доступ до біоресурсів, порушується міжгалузева кооперація та територіальні зв'язки, збільшується енергоємність ВВП і відповідно зменшується конкурентоспроможність товарів та послуг, особливо на зовнішніх ринках.

Державне регулювання розвитку будь-якої сфери діяльності людини у широкому сенсі варто розглядати як комплекс інструментів, за допомогою яких держава

встановлює вимоги до учасників взаємодії в певній сфері діяльності та контролює їх дотримання. Даний процес апріорі спрямований на досягнення певної мети.

І. Фролов у філософському словнику поняття «мета» трактує як вектор, «що спрямовує визначений діяльністю мислення результат, пронизує практику як внутрішній закон, якому людина підкорює свою волю і енергію» [3]. В. Шинкарук стверджує, що «людська діяльність спрямована на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби за умов наявної можливості цілепокладального втручання людини у причинно-наслідкові явища природи» [4, с. 405].

Згідно з наведеними визначеннями, «мета» як певна «модель майбутнього», тобто деякого припустимого стану об'єкта та суб'єкта, не досягається в природі без стороннього втручання – без управління. З точки зору галузі науки державного управління, джерелом цілей, які реалізуються суб'єктом при здійсненні управлінського впливу, є об'єкт. Якщо фактичний стан об'єкта задовольняє потреби суб'єкта, то управління йому не потрібне, і навпаки, якщо стан об'єкта не влаштовує суб'єкта, то необхідно здійснити комплекс заходів впливу на об'єкт для того, щоб перевести його в новий стан.

Досягнення цієї головної мети є можливим лише за умов цілепокладального втручання людини у причинно-наслідкові явища та зв'язки.

Ефективне екологічне управління можливе лише за умов наявності надійної системи екологічного моніторингу, яка в свою чергу, у системі управління навколишнім середовищем (Міжнародні стандарти серії ISO 14000), є її основою та головним інструментом.

По-перше, моніторинг дозволяє відслідковувати первісний, початковий етап шкідливого впливу будь-якого виду і підвищує якість інформації, оцінки впливу. По-друге, він гарантує прийняття своєчасного екологічно обгрунтованого рішення.

Моніторинг як головний інструмент для якісного управління навколишнім природним середовищем проводиться для одержання або отримання кількісної інформації щодо поточних рівнів шкідливих чи потенційно шкідливих параметрів якості повітря, води і ґрунту. Інформація, отримана шляхом моніторингу, дає можливість зробити оцінку одержаних збитків від забруднення води, повітря і ґрунту, підвищення чи зниження рівнів специфічного забруднення, параметрів, необхідних для виконання заходів управління.

Такі оцінки потрібні для порівняння отриманих даних зі стандартами і, у разі їх перевищення, інформування відповідних владних структур. Впливом визнаються будь-які зафіксовані наслідки: на безпеку та здоров'я населення, воду, повітря, ґрунт, флору та фауну, клімат, пам'ятки історії та архітектури, та які безумовно є пов'язаними поміж собою та діяльністю, відносно якої застосовується моніторинг. Врешті, у підсумку вплив призведе і до змін соціально-економічного характеру території, регіону, держави.

Моніторинг – це основа екологічної політики. Найважливішими питаннями екологічного моніторингу є: за чим спостерігати? як спостерігати? коли спостерігати? які головні екологічні параметри фіксувати? які висновки щодо поліпшення екологічної ситуації можна зробити?

У зв'язку зі збільшенням негативного впливу на довкілля всіх видів людської діяльності виникла нага-

льна потреба в організації як періодичних, так і безперервних довгострокових спостережень в оцінках ситуації в цілому.

Під екологічним моніторингом розуміють систему спостережень, оцінки і контролю стану довкілля для вироблення заходів на його захист, раціональне використання природних ресурсів, передбачення критичних екологічних ситуацій та запобігання їм, прогнозування масштабів можливих природних змін.

Принцип другий Декларації чітко визначає за державою суверенне право на експлуатацію власних ресурсів, як і відповідальність в межах своєї юрисдикції чи контролю. Звідси і логічний висновок, що моніторинг можливих загроз еколого-економічним та соціальним аспектам сталого розвитку повинен забезпечуватись державою (її відповідними органами).

Стосовно позиції України в цьому питанні слід відзначити, що відповідно до законодавства (в 1993 та 1998 роках) визначено порядок створення та функціонування державної системи моніторингу довкілля як складової частини національної інформаційної структури. Безпосереднє виконання цього комплексу робіт покладено на 10 міністерств та відомств. На жаль, на практиці в багатьох випадках наявний моніторинг не завжди дає бажані результати. Головний недолік – відсутність ґрунтового аналізу та прогнозу подальшого розвитку подій, або недостатній рівень їх наукового обгрунтування. Саме тому такий моніторинг втрачає свою цінність і не може бути підґрунтям для вжиття відповідних заходів реагування владними структурами.

Розуміючи це, країни ЄС приділяють достатньо велику увагу всебічному розвитку моніторингу. Десятки директив ЄС та міжнародних угод затверджують різноманітні програми, дослідження, визначають форми, методи та різноманітні вимоги в організації процесів моніторингу довкілля.

Однак, в європейських країнах існують і певні системні проблеми. Зокрема, відсутня єдина схема побудови та фінансування системи екологічного моніторингу. Певна частина станцій моніторингу належить приватним особам (користувачам) і, як правило, відсутній єдиний державний орган, який би виконував весь обсяг робіт з моніторингу.

Таким чином, навіть за наявності єдиної державної екологічної політики, єдиної державної системи екологічного моніторингу, загроза здоров'ю людини і навколишньому середовищу з кожним роком загострюється. Для України ресурсно-екологічна загроза вже стала складовою частиною національної безпеки.

Будь-яка зміна стратегії розвитку, визначення нової мети, завжди вимагає обов'язкової наявності певного обсягу інформації для прийняття рішення. Неможливо забезпечити досягнення індикативних показників сталого розвитку, особливо тих, які характеризують стан довкілля, його безпечність та інше, не отримавши детальну картину стану навколишнього середовища, історії змін його у часі. Швидкість досягнення цілей, її темпи залежать від наявного навантаження на екологічні системи і потребують наукового обгрунтування.

Виконати цю роботу без системного, науково обгрунтованого екологічного моніторингу не можливо.

Стратегічні рішення, прийняті Україною, визначили сталий розвиток як пріоритетний напрямок. Серед

багатьох першочергових завдань, які постали перед суспільством і потребують свого вирішення, безумовно, до ключових слід віднести завдання перед науковцями та практиками – створити нові технології, системи, еталони та моделі еколого-соціально-економічного розвитку країни, які б забезпечували сприятливе природне середовище, здорове та безпечне життя громадян, відповідну економіку в інтересах нинішнього

покоління та врахування потреб майбутніх поколінь, зокрема створення або планування керованих систем.

Для реалізації цих завдань необхідні нові, всебічно підготовлені кадри, моніторингова інформація біо- та соціосфери, наукові обґрунтування, обладнання та інвестиції.

Але розпочинати ці процеси вкрай необхідно, адже суспільство повинно мати сучасний інструментарій – моніторинг свого сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ ISO 14001:2006 Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосовування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/docs/tdoc14235.php>.
2. Стоян О. Ю. Державне регулювання розвитку сфери відновлювальної енергетики в Україні: теорія, практика, механізми : [монографія] / О. Ю. Стоян. – Миколаїв : ФОП Ємельянова Т. В., 2014. – 387 с.
3. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
4. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973. – 600 с.

А. Ю. Стоян,

Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ВНЕДРЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ КАК ВОЗМОЖНЫЙ ПУТЬ ПОСТРОЕНИЯ НА УКРАИНЕ ПРОГРЕССИВНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

В статье исследованы тенденции развития экологического мониторинга и состояние внедрения международных стандартов серии ISO 14000. Определено, что разработанные международные стандарты систем экологического менеджмента получают незначительное распространение в Украине. Доказано, что эффективное экологическое управление возможно только при условии наличия надежной системы экологического мониторинга, которая в свою очередь, в системе управления окружающей средой (Международные стандарты серии ISO 14000), является ее основой и главным инструментом. В ходе исследования также доказано, что на сегодня международные стандарты ISO 14000 дают возможность создать такую систему управления, в рамках которой совпадают приоритеты экологических, экономических и социальных задач для обеспечения и стабилизации устойчивого развития. Приведено системное представление о закономерной связи между проблемными ситуациями и их последствиями в зависимости от источника возникновения угроз. Обоснована необходимость внедрения международных стандартов и экологического мониторинга, как возможного пути построения в Украине прогрессивного экологического менеджмента.

Ключевые слова: эколого-социально-экономическое устойчивое развитие; экологический менеджмент; международные стандарты серии ISO 14000; национальный стандарт; системы управления окружающей средой; экологический мониторинг.

O. Stoian,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS AS POSSIBLE WAY OF CONSTRUCTION IN UKRAINE PROGRESSIVE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

In the article the tendencies of development of environmental monitoring and status of implementation of international standards of series ISO 14000 are defined. Determined that developed international standards for environmental management systems has a negligible spread in Ukraine. It is proved that effective environmental management is only possible subject to the availability of reliable environmental monitoring system, which in turn, in the system of environment management (International standards of series ISO 14000), is the Foundation and main tool. Determined that the transition of Ukraine to sustainable development model that provides a comprehensive socio-ecological-economic development requires, in particular the establishment of a system of environmental management and environmental safety at the best level of international experience. Such a system must be associated with the overall structure of world economic space and to cover all the issues in the complex with the environment, production and society. Also proved that on the international ISO 14000 standards provide an opportunity to create such a control system, in which different priorities of environmental, economic and social objectives for ensuring stabilization and sustainable development. The system of the logical relationship between problematic situations and their consequences depending on the source of threats is presented. The necessity of introduction of international standards and environmental monitoring, as a possible way of constructing in Ukraine progressive environmental management is proved.

Key words: ecological and socio-economic sustainable development; environmental management; international standards series ISO 14000; national standards system of environmental management; environmental monitoring.

Рецензенти: Лазарєва О. В., канд. екон. наук, доцент;
Донченко Т. О., канд. наук з держ. упр.